

Kult medvěda v komparativní perspektivě

Tomáš Boukal

Katedra sociální a kulturní antropologie, Univerzita Pardubice
tomas.boukal@upce.cz

Kult medvěda byl rozšířen u mnoha etnik Sibiře i Severní Ameriky. Zdá se však, že existoval i v dalších oblastech výskytu této šelmy. Jedná se o složitý komplex rituálních aktivit spojených s ulovením nebo usmrčením medvěda hnědého (*Ursus arctos*), popřípadě v Severní Americe i medvěda baribala (*Ursus americanus*). Bývá považován za významný prvek tzv. cirkumpolární lovecké kultury (Hultkranz 1999). V podobě rozvinutého „svátku medvěda“ se ale vyskytoval pouze omezeně. Asi nejvýraznější jsou varianty zaznamenané u Obských Uhrů v západní Sibiři, Nivchů na Amuru, ale také u některých skupin původních obyvatel Severozápadního pobřeží Severní Ameriky (např. u Kwakwaka'wakwů patřících do wakašské jazykové rodiny nebo u Tlingitův náležící k rodině na-dené) a Subarktického kulturního areálu (např. u Montagnais-Naskapiů a Creeův kteří hovoří algonkinskými jazyky) (např. Averkieva 1981). I zde se setkáváme s většinou zvyků a rituálních úkonů prováděných na Sibiři.

Cílem textu je komparace různých způsobů uctívání medvěda a interpretace výsledků srovnávací analýzy.

Protože tento kulturní prvek byl nápadný, snad i exotický, stal se častým předmětem zájmu badatelů a existuje tak bohatá literatura, která nám umožňuje komparaci komplexu uctívání medvěda u mnoha skupin. Důležité přehledové práce byly napsány už v první polovině 20. století. Sibiřskou podobu shrnuje např. Vasilev (Vasilev 1948) nebo Sokolova (Sokolova 2002), v širším kontextu pak Hallowell (Hallowell 1926) nebo Rockwell (Rockwell 1991). Právě Hallowell ve své shrnující studii zmiňuje široce sdílenou představu o medvědu spícím v brlohu a sajícím svou tlapu, která se podle něho vyskytuje pouze v místech existence kultu medvěda. Upozorňuje také na podobný způsob lovu medvěda v mnoha regionech jeho uctívání, který spočíval převážně v lovu v brlohu s pomocí kopí, sekery nebo palice (Hallowell 1926, 33). V Americe bý-

val medvěd nazýván příbuzenskou terminologií: Montagnais-Naskapiové o medvědu hovořili, jako o „dědečkovi“ nebo „babičce“, stejně tak i Ojibwayové nebo Penobscotové. Používaly se i opisné názvy, „černá noha“ (Creeové), „noha od ohně“ (Montagnais-Naskapiové). Nejen, že byl medvěd v Severní Americe také loven často v brlohu, lovci k němu rovněž před lovem promlouvali, podobně jako na Sibiři. Součástí řeči k mrtvému zvířeti byly nezbytné omluvy za jeho smrt (Hallowell 1926).

Medvědí svátek v mezikulturním srovnání

Abychom mohli provést srovnání prvků uctívání medvěda, pokusili jsme se shrnout etnografický materiál z oblastí, kde byl medvěd vnímán jako specifické zvíře náboženského významu. Pro lepší možnost srovnání jsme zvolili zjednodušující popis prvků, které vystihují vztah různých etnických skupin k medvědu. Zřejmým problémem je, že dostupný materiál je nutně nekompletní. Jinými slovy, k některým skupinám může být více informací např. jen proto, že byl lépe popsán cestovatelem. U jiné skupiny se zdá, že vztah k medvědu je o poznání „vlažnější“, ale důvodem může být např. jen to, že popis, který pořídil náhodný návštěvník, je méně podrobný. Nebo prostě žádný pozorovatel nebyl na slavnostech spojených s medvědem přítomen. I přes tyto možné problémy je srovnávacího materiálu nemálo. Proto se můžeme pokusit o jeho zpracování. Rozdělili jsme dostupné informace na jednotlivé prvky, aby bylo snazší jejich srovnání v prostorové distribuci. Prvků jsme vydělili 34, ale s tím, že jsme si vědomi neúplnosti takového systému. Velice dobře jsou popsány „medvědí svátky“ sibiřských skupin Mansů a Chantů. Zde nacházíme většinu námi sledovaných prvků. V následující části jsem se je z dostupných materiálů pokusil zaznamenat u jednotlivých etnických skupin. Z důvo-



Obrázek 1: Místo úspěšného lovu medvěda, Acho Dene, Northwest Territories, Kanada, 2004, foto autor



Obrázek 3: Zpracování a sušení medvědího masa, Acho Dene, Northwest Territories, Kanada, 2004, foto autor



Obrázek 2: Stahování mladého medvěda, Acho Dene, Northwest Territories, Kanada, 2004, foto autor

du omezeného rozsahu textu je většina variant shrnuta pouze v tabulce. Na tomto místě uvádíme pouze příklad několika vybraných skupin.

Přehled prvků uctívání medvěda:¹

1. Medvěd je považován za předka skupiny nebo její části
2. Medvěd je označován příbuzenskými termíny (např. dědeček)
3. Při rozhovoru, který se týká medvěda jsou používány opisné termíny (např. lov na medvěda bývá označován jako návštěva dědečka)
4. Před lovem na medvěda je sehrána pantomima, která přibližuje okolnosti lovu
5. Vchod do brlohu je před lovem přehrazován (např. překřížením větví zabodnutých do země)
6. K medvědu je před lovem slavnostně promlouváno
7. Po usmrcení medvěda je mu na šíji navléknut řemen (v některých případech symbolicky)
- 7a. Tělo usmrceného medvěda bijí lovci větvkami
8. Trup medvěda je ritualizovaně stahován z kůže (např. stahování je označováno jako pomoc při svlékání z oděvu)
9. Z čenichu medvěda je stahována kůže
10. Usmrcený medvěd je vezen do osady lovců ritualizovaným způsobem (např. zastávky u posvátných míst)

¹ Tabulka vznikla na základě prací Alekseenko 1967, Dyrenkova 1930, Hallowell 1926, Rockwell 1991, Satlaev 1971, Schlesier 1993, Sokolova 2002, Vasilev 1948 a vlastního výzkumu.

11. Medvěd je při příjezdu do osady lovců obřadně vítán (např. zpěvem písní)
12. K hlavě medvěda je zaznamenán specifický vztah (např. zdobení)
13. Existence tzv. medvědíh písní, kterými bývá zvíře oslavováno
14. Použití dýmu k okuřování usmrčeného medvěda (např. nabídka dýmky medvědu)
15. Medvěd je symbolicky pohoštěn jídlem i pitím
16. Součástí aktivit spojených s medvědem je očištění (např. vodou, dýmem)
17. Součástí aktivit spojených s usmrcením medvěda je medvědí oslava
19. Aktéři aktivit spojených s usmrcením medvěda provádí falické pantomimy
20. Významným prvkem aktivit spojených s usmrcením medvěda je omluvné chování
21. Součástí aktivit spojených s usmrcením medvěda je obřadná příprava a požívání masa medvěda
- 21a. Slavnostní požívání medvědího masa je spojeno s představou, že je třeba sníst vše (eat all)
22. Součástí aktivit spojených s usmrcením medvěda je ritualizovaný zápas s medvědem, který je symbolizován např. jeho kožešinou
23. Lebkou a ostatky medvěda jsou předmětem dalších ritualizovaných aktivit
24. S medvědem je spojena tzv. medvědí přísaha, kdy člověk přísahá např. na medvědí pracku, aby tak stvrdil svá slova
25. Součástí aktivit spojených s usmrcením medvěda je věštění (např. úspěšnosti budoucího lovu)
26. Ženy se k usmrcenému medvědu chovají specifickým způsobem (např. tabuizace některých částí masa)
27. Oči usmrčeného medvěda jsou obřadně požívány
28. V rámci aktivit spojených s usmrcením medvěda se vyskytuje chování imitující krkavce
29. Ke vnášení usmrčeného medvěda do obydlí se používá zvláštního vchodu
30. Usmrcenému medvědu lovcí vyrážejí zuby
31. Existují doklady existence periodické slavnosti spojené s usmrcením medvěda
32. V rámci aktivit spojených s usmrcením medvěda se používá černá nebo červená barva
33. Medvěd bývá spojován se šamanismem
34. Medvěd bývá spojován s procesem iniciace

Sibiř

Mansové a Chantové (Západní Sibiř, Rusko)

1. Existence mýtu o původu medvěda jako předka (frátrie Por, sám Numi Torum – nejvyšší božstvo bývá spojován s medvědem, bývá označován jako „zubatý“), 2.

oslovují medvěda příbuzenskými termíny, 3. používají opisný jazyk, 4. lovci se scházejí k lovu s pantomimou a tancem (Alekseenko 1968, 180), loví medvěda většinou v brlohu, 5. vchod přehrazují překříženými tyčemi, 6. promluvy k mrtvému medvědu, 7. symbolické přivazování medvěda řemenem za šíji (Vasilev 1948, 85), 8. ritualizované stahování z kůže – pomoc se svlékáním z kožichu, 9. odřezání kůže z nosu (na nos se umísťoval březový kroužek, aby ho ženy nemohly políbit) (Vasilev 1948, 88), 10. ritualizovaná cesta do osady s mrtvým zvířetem, 11. uvítání medvěda v osadě, 12. zvláštní vztah k hlavě medvěda, hlava se klade na tabuizované místo, pod hlavu medvěda se klade dřevěná „kolébka“, zdobení hlavy v souvislosti s pohlavím (šátek samici), 13. medvědí písně, 14. okuřování (čágou), 15. pohoštění medvěda, 16. očištění poléváním vodou a sněhem, 17. několikadenní medvědí svátek (4-7 dnů), 18. medvědí tanec, ritualizované scénky, 19. falické pantomimy, použití masek (většinou z březové kůry), použití rukavic, 20. omluvné chování, snaha přesvědčit medvěda, že ho usmrtil „cizinec“ (v našem případě ruský voják), 21. slavnostní příprava a požívání medvědího masa, tabuizace některých částí medvěda pro ženy (mohou vařit a jíst zadní část, muži vaří na jiném místě hlavu, srdce a tlapy) (Vasilev 1948, 89), 22. ritualizovaný zápas chlapce (v masce krkavce) s medvědem, 23. ritualizované nakládání s lebkou a ostatky, 24. existence „medvědí přísahy“ (potvrzení pravdivosti tvrzení na kůži medvěda). 25. Součástí svátku bylo také věštění. Např. střelbou šípem do vnitřní stěny domu. Podle úhlu a výšky zásahu se věštilo (např. kdy bude uloven další medvěd) (Hallowell 1926, 94).

Severní Amerika

Montagnais-Naskapiové (Innu, Labrador, Kanada)

1. Existence příběhu, ve kterém medvěd vystupuje jako monstrum *Katcheetohuskw* zabíjející lidi. Zabije také rodiče hrdiny, který byl v té době v útrokách matky, chlapec zůstává malý růstem (*Djakabish*), ale je nadán velkou silou. Zabije medvěda, z jehož těla vznikají ptáci a zvířata (podobný příběh byl zaznamenán také u Černonožců, Atsinů, Arapahů, Dakotů, Ponců, Iowů, Pawneeů a Kiowů) (Rockwell 1991, 134-135), 2. oslovují medvěda příbuzenskými termíny (děd, praotec), 3. použití opisného jazyka (např. černá stopa), 6. promluvy k živému medvědu (např. vyzívají děda, aby vyšel z brlohu), 7. použití symbolické smyčky *nimaban*, která se klade na medvědí hlavu nebo kolem krku, 12. zvláštní vztah k hlavě medvěda (bývala ponechána s kožešinou), zdobení hlavy v souvislosti s pohlavím (např. naušnice), hlava (medvěd) se klade na specifické místo, 13. medvědí písně, maso z hlavy je považováno

za specifické (nesmí se řezat nožem), 14. kouření tabáku v improvizované březové dýmce (přikuřování medvědu), 17. několikadenní (?) medvědí svátek, hra na buben, 18. medvědí tanec (u zabitého medvěda), 20. omluvné projevy k medvědu, 21. slavnostní příprava a požívání medvědího masa (21a. má charakter „eat all“), 23. lebka medvěda je umístěna na speciální kůl, do otvoru lebky se kladl tabák, 26. maso z hlavy je pro ženy tabuizováno, specifická tabu pro ženy (když je přinesen medvěd do osady, mladší ženy a dívky odchází do specifického obydlí, neúčastní se svátku), 32. barvení lebky rudým pigmentem, ochrana lebky a kostí mimo dosah psů (Hallowell 1926, 94).

Východní Creeové (Québec, Kanada)

2. oslovují medvěda příbuzenskými termíny (děl, pravec), lovu předcházelo věštění a šamanův kontakt s pánem medvědů *Memekwesiw* skrze obřad „řesoucího se stanu“ (šaman do speciálně postaveného malého stanu zval pomocné duchy a rozmlouval s nimi, ale také zápasil) (Rockwell 1991, 26), 3. použití opisného jazyka (např. černá potrava, krátký ocas, hněvivý se používá pouze po smrti), 6. promluvy k živému medvědu (např. „Dědečku je už teplo, je čas jít ven.“), 7. použití „nákrčníku“ *tapiskakan* (po lovu se odíval na krk mrtvého medvěda) (Rockwell 1991, 34), před lovem lovec zpíval, 9. kůže z nosu byla používána k výrobě loveckých talismanů (Rockwell 1991, 41), 12. zvláštní vztah k hlavě medvěda, zdobení hlavy (např. kusy látky), 13. medvědí píseň, která mu byla sdělena ve snu (Rockwell 1991, 32), 14. do úst kladou medvědu zapálenou dýmku, medvěda nestahují, ale malými řezy otevírají a vyjímají trochu tuku, kus střeva, žaludek, odříznou jeden dráp z každé přední tlapy, rány zašijí, medvěda ukryjí a odchází do tábora, úspěšný lovec tiše jde do svého stanu, nepřijímá gratulace, protože by to mohlo narušit jeho vztah s duchy zvířat, která mu darovala svůj život (Rockwell 1991, 36), 15. medvěd je pohoštěn tabákem (i kouřem zapáleného tabáku), lovec daruje medvěda nejstaršímu muži v osadě, ten se stává „držitelem medvěda“ a má za úkol organizovat oslavu, přístřešek pro konání oslavy je postaven mimo osadu, 16. symbolické očištění před lovem (oblékl také čistý oděv), obětovaní tabáku ohni jako výměna za medvěda (Rockwell 1991, 33), 17. oslava začíná po západu slunce, zahajuje ji „držitel medvěda“ zpěvem, modlitbou a obětováním pokrmů ohni, koluje nádoba s medvědí tukem, lidé ho pijí a mažou si trochu na čelo (Rockwell 1991, 37), 20. omluvné projevy k medvědu, 21a. slavnostní pří-

prava a požívání medvědího masa, které má charakter „eat all“ (část srdce je vhozena do ohně, aby nasýtila ducha medvěda), 23. lebka medvěda je umístěna na speciální ozdobený kůl směrem k východu, ochrana lebky a kostí z dosahu psů, lebka mohla být použita k vyvolání snů souvisejících s úspěšným lovem (obraceli se k ní se slovy: „Přines mi dobrý sen, Dědečku.“), věštění úspěšnosti lovu se provádělo také s pomocí medvědíh kostí (Rockwell 1991, 25), 26. ženy si zakrývaly tvář, když byl medvěd přinášěn do osady, maso z hlavy a tlapy bylo pro ženy tabuizováno (pro muže kýta), nejprve se slavnostně konzumovalo maso z hlavy a předních tlap, další části se pojídaly ve veselé atmosféře oslavy, hostitel bubnoval a zpíval, hosté tancili, oslava končila před východem slunce, lidé se natírali uhlím pod dolním rtem, tím končila oslava, bylo otevřeno obydlí, aby duše medvěda mohla odejít, v průběhu oslavy se nesmělo lovit, duch medvěda je žádán o pomoc se zajištěním úspěšného lovu (Rockwell 1991, 38)

Munsee-Mahicanové (Wisconsin, USA)

U této skupiny původních obyvatel Severní Ameriky (vznikla smíšením příslušníků algonkinských skupin Munseeů-Lenapů-Delawarů, Unamiů a Mohykánů) byl zaznamenán pozoruhodný 31. periodický ceremoniál spojený s usmrcením medvěda². Medvěd představoval nebeského medvěda (souhvězdí Velkého vozu – *Ursa major*, kde čtyři hlavní hvězdy představují medvěda a tři hvězdy oje lovce). Jeho smrt byla součástí obřadu obnovy, který se pořádal ve velkém domě, který představoval mikrokosmos s centrálním kulem jako *axis mundi*. Obličej vrchního božstva byl vyřezán do centrálního kůlu a zárubní dveří (některé jsou vymalovány červeně, ostatní bíle). Průvodcem obřadem byl maskovaný člověk v medvědí kožešině a obličejem pomalovaným červenou a černou barvou, který používal chřestidlo z želvího krunýře (želva souvisela s mýtem o vzniku země, spojovala různé principy, např. vodu a zemi) a další „šamanské“ propriety. Představoval božstvo, které bylo stvořitelem pověřeno dohledem nad lovnou zvěří (jezdil na jelenu a pásl je). Ceremonie se prováděla v lednu v první fázi měsíce (srov. důležitost této měsíční fáze je přítomná také v organizaci medvědího svátku u Mansů!), trvala dvanáct dní a začínal jí nový rok. Medvěd byl médiem, které vyjadřovalo světový řád ustanovený Stvořitelem. Zároveň medvěd sloužil jako posel mezi pozemským a nebeským světem. Souhvězdí nebeského lovu na medvěda (Velký vůz) vyjadřuje jeho smrt, ale také znovuzrození.³ Tvar

2 V některých případech není dodržena číselná posloupnost prvků, protože na sebe časově nenasazují, nebo jsou u některých skupin v jiném pořadí.

3 U Evenků existuje také představa nebeského lovu, ale Velký vůz představuje nebeského losa a pronásledován je lovcem-medvědem mangi).

souhvězdí se promítá do uspořádání prostoru ve Velkém domě (dřevěný obdélníkový dům devět krát patnáct metrů, orientace východ-západ, východní a západní dveře, centrální sloup představuje *axis mundi*, stěny čtyři světové směry, podlaha zemi, střeška nebe, dva kouřové otvory ve střeše, dvě ohniště), kde se ceremonie provádí. Medvědí kožešina se přivazovala k centrálnímu kůlu. Ženy se shromažďují ve východní části domu, muži v západní. Čtyři muži bubnují. Jeden z bubnů je vyroben z jelení kůže sešité do obdélníkového tvaru. Je ozdoben malbou s motivem medvěda a měsíce. Obřad vyžaduje, aby žena snila o tom, kde najít medvěda, který bude obětován. Je vybráno dvanáct mužů a jejich vedoucí (*maxkok*). Vydávají se hledat označený brloh. Den a noc u něho v tichu zůstávají. 6. Poté ho vyzývají, aby se s nimi vydal na cestu zpět. 10. Medvěd je vede a vchází v jejich čele východními dveřmi do Velkého domu. Je zastřelen ranou do hlavy v centrální části náčelníkem (Zde se nabízí otázka, na kterou text neodpovídá. Jak je možné, že s nimi medvěd bez odporu jde? Vidím dvě možné odpovědi. Medvěd je vychován v zajetí a v lese je pouze „umístěn“, nebo je jeho smrt v obydlí pouze symbolická a medvěd je usmrcen už v brlohu.) Náčelník k němu promlouvá, aby informoval nebeské duchy, že na zemi bylo vše v pořádku. 8. *Maxkok* stahuje obřadním způsobem medvěda (odlišně od ostatních zvířat). Přivazuje čerstvou kožešinu k centrálnímu kůlu. Tělo je odneseno do kuchyňského domu. Hlavní část obřadu se odehrává v noci. Schlesier se domnívá, že důvodem nočního provádění obřadu je fakt, že pouze v noci jsou viditelná důležitá souhvězdí nebeského lovu. Ceremonie se dělila na tři části po čtyřech dnech. V první části vedoucí vysvětloval smysl obřadu (jen v krátkých obdobích do východu měsíce). 13. Ve druhé části účastníky doprovází čtyři zpěváci s použitím jeleního bubnu. 18. Probíhají mužské, ženské i smíšené tance. V poslední části maskovaní tanečníci představovali zvířata. Používal se odlišný typ bubnu. Ceremonie končila v noc, kdy měsíc dosáhl úplňku 21. Maso je považováno za posvátné. Je sdíleno všemi ve dvanáctidenní ceremonii. 23. Kostí jsou sebrány a koncem ceremonie spáleny v ohništi ve východní části domu. (Schlesier 1993, 172-173).

Munsee-Mahicanové věřili, že duše medvěda, který byl zabit u paty hlavního sloupu, stoupá během obřadu ke stvořiteli se vzkazem od lidí (Rockwell 1991, 173). Existoval také neperiodický obřad spojený s ulovením medvěda (většinou v brlohu s pomocí sekery nebo palice, 2. medvěd byl nazýván dědem, jeho součástí byly promluvy k živému i mrtvému zvířeti, 21a. „eat-all“ slavnost, 23. rituální nakládání s kostmi (spálení) (Rockwell 1991, 173).

Kwakiutlové (Britská Kolumbie, Kanada)
Když je uloven první medvěd v sezóně, 6. promlouvají k němu (např. Děkuji příteli, že jsi se s námi setkal.), 8. ritualizované stahování z kůže, 10. ritualizovaná cesta do osady s mrtvým zvířetem (před osadou je oznamováno, že přichází návštěva), lidé se tiše scházejí do domu, medvěd je umístěn v sedící pozici uprostřed zadní části domu (čestné místo), na krku má kroužek z cedrové kůry, 12. hlavu pokrytou orlím bílým prachovým peřím, 17. událost provází obřadnost a vážnost, 15. medvědu i lidem je předloženo jídlo, medvěd je považován za váženého hosta, takto se k němu obrací v proslovech, lidé postupně přistupují a berou do svých rukou medvědovu tlapu, po ukončení obřadného jídla je 21. medvěd stažen a maso uvařeno (Rockwell 1991, 173).

Otec mohl srdce zabitého medvěda dát sníst svému synu (čtyři kousky masa), aby získal vlastnosti medvěda (Rockwell 1991, 110).

Tlingitové (Britská Kolumbie, Kanada)

1. Existence mýtu o ženě, která si vzala medvěda grizzlyho a měla s ním potomky. Vyhýbají se lovu grizzlyho a požívání jeho masa, medvědy baribaly ale loví a jedí (Rockwell 1991, 55). Věří, že medvěd rozumí lidské řeči na velké vzdálenosti a existuje spojení medvěda a šamana (Rockwell 1991, 64), 12. hlava se vnášela do domu, pokrývala se prachovým orlím peřím, 20. omulvné projevy k medvědu, 32. lebka zdobila rudou barvou (Tsimshané barvili rudým okrem bok zabitého medvěda) (Hallowell 1926, 76).

Kam nás vede srovnání?

Mansijská a chantyjská podoba „medvědího svátku“ bývá označována jako „eurasijsko-americká“. Podle Vasileva je pro ni typický, kromě výše uvedených projevů, také „medvědí tanec“ zajišťující lovecký úspěch a dostatek zvěře. Medvěd je rovněž považován za vládce tajgy a jejích obyvatel (Vasilev 1948). Vedle této tradice provedení svátku existuje druhá, kterou Vasilev označuje jako „Ainu“ nebo „amuro-sachalinská“ (Vasilev 1948).

Jednou z jejích hlavních odlišností je, že usmrcený medvěd je pro účel obřadu chován v zajetí. Tento typ medvědího ceremoniálu ale nebyl rozšířen u všech skupin ruského Dálného východu. Setkáváme se s ním především u Ainů, Nivchů, Ulčů, Oročanů a Oroků. Vasilev předpokládá, že se tato tradice k amurským národům rozšířila od Ainů (Vasilev 1948, 94).

Zdá se, že byla částečně spojena s obřady provázení duší mrtvých příbuzných. Medvidě bývalo zakoupeno po smrti příbuzného člověka (Vasilev 1948, 103).

U Nivchů zvířeti před jeho zabitím vysvětlovali jeho nastávající úlohu. Měl se po smrti vydat jako posel

k „Vládcí lesa“ a žádat u něho o dostatek lovné zvěře a ryb. Úspěch jejich proseb měla podpořit jejich péče a pozornost, jaké se medvědovi dostávalo za života. Přítomna byla opět víra v jeho vzkříšení (Sokolova 1972). Vasilev upozorňuje na kulturní vliv z jižnějších oblastí Asie (např. z Indočíny), kde se kult hlav nepřátel prolínal s úctou k hlavám zvířat, které se dokonce zavěšovaly na rozdvojené kůly podobné ainským a nivchským, u kterých byl usmrcován medvěd. Při těchto obřadech se také používal hudební nástroj podobný „hudebnímu břevnu“ Ainů a Nivchů. V těchto oblastech byl rovněž rozšířen zvyk zabíjet psy jako průvodce duší zemřelých (Vasilev 1948, 99-101). Vasilev také ukazuje některé společné prvky s kultem býků a krav (např. i v některých oblastech se obětovaná zvířata přivazovala k rozdvojeným kůlům), který byl v mnoha jižnějších regionech silný (od jihovýchodní Asie přes Indii, Irán a Kavkaz až po jižní Evropu) (Vasilev 1948, 98).

Za důležitý považujeme text Dmitrievi, která na řadě příkladů ukazuje, že podoba medvědího kultu u Chantů a Mansů (podle Vasileva náležící k „eurasijsko-americké“ tradici) je v mnoha ohledech blízka amurské oblasti (tedy „amuro-sachalinské“) (Dmitrieva 2013). Možné vysvětlení této nejasnosti, kdy Vasilev klade oba typy provedení do odlišných tradic, nabízí sám Vasilev. „Amuro-sachalinský“ typ považuje za výsledek vlivů z jižních oblastí Asie, ale také za chronologicky pozdější (Vasilev 1948). Je třeba zdůraznit, že skupiny amurské oblasti znaly jak periodickou podobu medvědího svátku (stejně jako Mansové a Chantové na západní Sibiři), tak neperiodickou oslavu u příležitosti ulovení medvěda. Tato varianta byla svým provedením zjevně podobná neperiodickým medvědími svátkům Mansů a Chantů, ale také dalších skupin. V tradici Chantů a Mansů ale např. Gemuev spatřuje dvě kulturní vrstvy: paleoasiatský substrát spojený s postavou medvěda jako *Jalpus ojki*, který byl hlavní postavou periodických medvědími svátků, a vlastní uherský s důležitou postavou *Mir susne huuma*. (Sokolova 2002, 46). Představa dvou komponentů v kultuře Mansů a Chantů je relativně stará a vychází z teorie o etnogenezi těchto skupin na základě smíšení uralských (obývajících evropskou i asijskou stranu Uralu a podhůří) aborigenních lovců a sběračů tajgy s pasteveckými uherskými skupinami z jihu (Sokolova 2002, 54). Tyto jižní skupiny, podle mínění některých badatelů, v sobě přinesly indo-iránský vliv, který se promítá i do uctívání medvěda. Jeho prvky jsou patrné především ve stříhu specifických oděvů, které se používají v průběhu medvědího svátku, ale také na maskách se zvýrazněním vousu, kónických pokrývkách hlavy, v hrdinovi (*Mir susne huum*), který je představován jako jezdec na bílém koni, v mužských

hercích používajících falzet, a také v tancujících loutkách, které byly ovládány hráčem na strunný nástroj pomocí nití (mají obdobu v Indii) (Sokolova 2002, 54).

Na druhé straně chov medvěda v zajetí byl také znamená např. i u Ketů. Medvídě bylo považováno za člena většinou bezdětné rodiny a podle toho s ním bylo zacházeno. Chodilo se svými „rodiči“ na návštěvy, nosilo ozdoby apod. Ochočeného medvěda využívali i při lovu, kdy mohl upozornit na své divoké příbuzné. Po dosažení dospělosti bylo ale zvíře vypuštěno na svobodu (Aleksenko 1967).

Je až zarážející kolik prvků sibiřského medvědího ceremonialismu se zachovalo i v americkém prostředí. Je však třeba určité opatrnosti v jejich srovnávání.

Už Hallowell si kladl důležitou otázku, zda široké rozšíření uctívání medvěda vzniklo nezávisle, nebo má společné historické kořeny (Hallowell 1926, 156). Ale už on se přiklání k druhé možnosti. Hallowell se odvolává na Wisslera, který hovoří o historické kulturní oblasti karibu, která vykazuje některé společné podobné rysy jak v Severní Americe, tak v Asii a Severní Evropě. Přiklání se k názoru, že medvědí kult je jeden z důležitých prvků tzv. boreální kultury, která zahrnovala území od Labradoru po Laponsko (Hallowell 1926, 156). Je ovšem otázka, zda je kult medvěda spojen právě s oblastí intenzivního lovu divokých sobů. U řady skupin takto vymezené oblasti není uctívání medvěda příliš rozvinuté (např. Něnci, Nganasanové). Zároveň nepovažujeme lokality, kde je medvědí ceremonialismus nejvýraznější, za blízké kulturní oblasti karibu (např. Mansové, Nivchové, Ainové atd.). Další autor, na kterého se odvolává Hallowell, je Hatt, který spojuje medvědí ceremonialismus s tzv. vnitrozemskou kulturou (*inland culture*), která vykazuje řadu podobných kulturních prvků (včetně motivu potápění za zemí, kterého si všímá např. Lowie a Napolskikh) (Hallowell 1926, 158). Hallowell si rovněž všímá, že poněkud specifická situace nastala v oblasti Severozápadního pobřeží Severní Ameriky, kde se mísí prvky typické pro „lovce karibu“ (podle Wisslera) s odlišnou kulturní vrstvou (Hallowell 1926, 161). Odlišných kulturních vrstev, které se prolínají u turkických skupin vyznávajících kult medvěda, si všímá také Dyrenkova. Zatímco uctívání medvěda je silně především v lesnatých oblastech (např. severní Altaj, Jakutsko), univerzálněji rozšířený nachází kult koně. Také Vasilev poukazuje na vliv kultu koně, který se s medvědími ceremonialismem na jižní Sibiři prolíná, ale jeho vliv dosáhl až k Obským Uhrům. Kult uctívání a obětování koně podle Vasileva propojuje tyto oblasti Sibíře s Indií, Indočínou, ale také s jihozápadní Asií a jižní Evropou (Vasilev 1948, 104).

Dyrenkova předpokládá, že se může jednat o různé etnické elementy, které byly nositeli odlišných kultur. Významný rozdíl vidí také v samotných kultech. Zatímco uctívání medvěda bylo spojeno s duchy lesa, hor a podzemí, uctívání koní se obracelo spíše k vyšším nebeským představitelům panteonu. Na druhé straně řada prvků rituálu spojeného s koněm je analogická medvědím obřadům (např. úkony prováděné s hlavou, kůží a kostmi zvířat, masem, ale také sexuální elementy-pantomimy v chování účastníků) (Dyrenkova 1930, 432).

Také Vasilev předpokládá existenci dávných vztahů mezi předky současných nositelů tradice uctívání medvěda (Vasilev 1948, 79).

Pokud srovnáváme podobu kultu medvěda v severní Asii a Severní Americe, podobnost je zřejmá a zcela jistě není náhodná. Do této „eurasijsko-americké“ skupiny, můžeme se přidržet klasifikace Vasileva, zjevně náleží také Sámové a snad také Finové-Karelové. Otázkou je, zda můžeme, na základě našich informací, zahrnout do tohoto areálu také další oblasti Evropy.

Spojujícím prvkem Evropy, Asie a Ameriky může být například představa souhvězdí Velkého vozu jako medvěda, která existuje jak v Evropě (např. antičtí Řekové, Hebrejci, Féničané, Arabové, Římané, Italové, Španělé, Portugalci, Francouzi), ale také v nativní Severní Americe (Lenapové, Keresové, Towové). Ve východní Evropě byl pro označení souhvězdí Velkého vozu rozšířený termín *los* (Rusové, Bělorusové, Mordvinci, Marijci). Identifikace s losem pokračuje i dále na východ (Lesní Něnci, Mansové, Chantové, Evenkové, Kamčadálové, Korjaci, Jukagirové) (Berezkin 2012, 37). Oba tyto názvy je možné propojit s mytologickými koncepty, které byly sdíleny v těchto oblastech. Motiv spojený se souhvězdím Velký vůz je znám také jako „Nebeský lov“. Podrobně se tímto tématem zabývá Berezkin, který na obsáhlém materiálu ukazuje několik hlavních konceptů chápání souhvězdí Velký vůz a některých dalších (Berezkin 2012, 31-69). Krátký přehled motivů spojených s „medvědím“ souhvězdím nám může poodhalit další stará spojení a kontakty mezi kulturami Evropy, Asie a Ameriky.

Prvním motivem, který souvisí se souhvězdím Velký vůz a zjevně spojuje Eurasii a Severní Ameriku, je „Nebeský lov“, kterému Berezkin věnoval zvláštní text (Berezkin 2005, 79-100). Spočívá v představě, že čtyři hlavní hvězdy Velkého vozu jsou velkým zvířetem (např. jelen, los, medvěd), které je pronásledováno lovci – tři hvězdy oje (čtvrtá hvězda Alcor bývá považována za psa nebo pánev). Tato varianta je rozšířená především na západní Sibiři (Mansové, Chantové, Selkupové, Ketové, západní Evenkové, Oročané, Udegejci) a na Severozápadu Ameriky (Salishové, Chino-

okové), ale také na východě Severní Ameriky (Irokézové, Munsee-Mahicanové, Lenapové, Mohawkové). Druhou variantou motivu je představa, že pás Orionu jsou tři lovená zvířata (např. jeleni nebo antilopy) a lovec je hvězda, která je níže pásu (např. Rigel). Tato varianta se vyskytuje na jižní Sibiři (Altajci, Tuvinci, Teleutové, Telengitové, Chakasové, Tofalarové, Burjatové, Mongolové), v Střední Asii (Kazachové, Kirgizové), v Tibetu, Indii a také na jihozápadě Severní Ameriky (Yumové, Apačové, Mojavové, Takicové Ti-paiové, Seriové, Utové). Existuje ještě třetí varianta „Nebeského lovu“, kterou Berezkin označuje jako *circum arktickou*. Orion a (nebo) Plejády jsou lovci. U skupiny Mědění Inuité (Copper Eskimo) byla zaznamenána varianta, ve které pás Orionu jsou lovci, kteří pronásledují medvěda. U Inupiaqů (severní Aljaška) jsou lovci Plejády. Pronásledují ledního medvěda (Aldebaran). Na opačné straně Beringova průlivu se setkáváme s podobným motivem. U Čukčů a Korjaků lovci (Orion) pronásledují soba (Plejády). Plejády představují lovce pronásledujícího soba také u Nganasanů. Až daleko na západě se setkáme s takřka stejnou variantou. U Sámů lovec – Orion, pronásleduje soba – Cassiopeia (Berezkin 2005, 87). Dostáváme se k důležitějšímu detailu. V některých případech „Nebeského lovu“ je Mléčná dráha označována jako stopa lovcových lyží. Takto je chápána u Mansů (*Moš huum josan ljoch* – doslovně: stopa lyží muže jménem Moš), Evenků, Negidalců, Oročanů, Udegejců, některých Jakutů, aljašských skupin (inuitských Yupiků a indiánských Deg Xinagů – dříve známých jako Ingalikové, Tahltanové) a v Britské Kolumbii (Tlingitové, zde je tento prvek spojen s „Nebeským lovem“) (Berezkin 2005, 87).

Je však třeba zmínit i další významný koncept, který bývá spojován se souhvězdím Velký vůz. Je jím představa o sedmi hvězdách Velkého vozu jako o sedmi mužích a malé hvězdě (Alcor?), která často hraje roli dívky (nebo psa). Tato varianta byla známá antickým Řekům, Bulharům, Italům, Kataláncům, Flandřanům, Ukrajincům, některým skupinám Rusů, Kumykům, Nogaicům, Kazachům, Kirgizům, Altajcům, Tuvincům, Burjatům, Chakasům, Mongolům, ale také Indům. V Severní Americe se s ní můžeme setkat u Penobscotů, ale především na Velkých pláních (u Černonožců, Vraních Indiánů, Wichtů, Atsinů, Šajenů, Sarsiů), kde se naopak málo vyskytovala verze „Nebeského lovu“ (Berezkin 2012, 36).

Jaké další prvky medvědího ceremonialismu můžeme nalézt v Evropě? Krajiní sever Evropy v tomto případě pomíjíme, protože uctívání medvěda např. u Sámů a Karelů může být vysvětlitelné migrací ugrofinských skupin z východu. Ale i bez těchto skupin nalézáme



Obrázek 4: Rozšíření uctívání medvěda v Evropě, Asii a Severní Americe, podkladová mapa: mapy.cz



Obrázek 5: Rozšíření některých prvků kultu medvěda v Eurasii, podkladová mapa: mapy.cz



Obrázek 6: Rozšíření některých prvků kultu medvěda v Severní Americe, podkladová mapa: mapy.cz

řadu náznaků, které nás utvrzují v přesvědčení, že medvěd měl v předkřesťanské Evropě podobně důležité místo jako na Sibiři nebo v nativní Severní Americe. Naše indicie jsou ale nerovnoměrně rozprostřeny v prostoru i čase. V paleolitické Evropě byl medvěd takřka jistě uctívaným zvířetem. Dokazují to četné nálezy medvědích kostí a lebek, které jsou v řadě míst zjevně uměle seskupené (např. Chauvet) (Pastoureau 2011, 37), reliéf medvěda z jeskyně Montespan ve Francii a jeskynní malby (Pastoureau 2011, 37). V antickém Řecku se setkáváme s postavou medvěda ve spojení

s bohyní Artemis a jejím kultem, který zahrnoval pravděpodobně také iniciační rituál, ve kterém se mladé dívky stávaly jejími medvědicemi. Zde se nabízí paralela k iniciačním rituálům Ojibwajů, ve kterých se dívky „stávaly medvědicemi“ (Rockwell 1991, 149). Spojení s bohyní Artemis také odkazuje na lov a další divoká zvířata, jejichž patronkou a vládkyní Artemis byla.

Zřejmé je používání opisného jazyka v souvislosti s medvědem, což je jeden z klíčových rysů loveckých kultur, které bylo natolik důsledné, že se nám v řadě evropských oblastí „skutečné“ jméno ani nezachovalo (např. u slovanských národů). Ve středověké Evropě medvěd jistě zastával nesmírně důležité postavení. To dokládá především vytrvalá snaha křesťanských církví při potlačování projevů a slavností s uctíváním medvěda spojených. Byly totiž považovány za důležitou součást původních náboženství. Obsahovaly pantomimu napodobující chování medvěda, tance a písně, ale také chování sexuálního charakteru. Tedy řadu aspektů, se kterými se setkáváme jak na Sibiři, tak v Severní Americe. Přes tisíciletou válku proti medvědu, kterou výstižně popisuje Pastoureau, se některé z těchto zvyků zachovaly až do současnosti. Ať už se jedná o slavnosti v Pyrenejích nebo masopustní průvody v Čechách, je v nich patrná transformace od loveckých obřadů k zemědělským, které zdůrazňují především element plodnosti. Taková transformace ale ve svém zárodku byla obsažena např. v obřadu Munsee-Mahicanů, ale snad také v pozoruhodném obřadu Kumanďinců a Šorců, který popsal kumandinský badatel Satlaev, *Koča-kan*. Přestože obřad byl součástí obětování koně vrchnímu božstvu *Ulgenu*, obsahoval některé prvky, které ho přibližovaly svátku medvěda u Mansů a Chantů. Především to byla maska z březové kůry, kónická čepice (vyskytovala se také u některých skupin Chantů) a obřadní hůl, která byla používána jako symbolický falus (podobně jako např. u Mansů). Takto maskovaný muž obcházel blízké osady a pomocí erotické pantomimy přinášel mužskou plodnost (Satlaev 1971, 130-141).

Je však třeba dodat, že řada badatelů s propojením evropských projevů uctívání medvěda s předkřesťanským náboženstvím nesouhlasí. Např. Testa píše: „Prvním cílem skeptických poznámek, které jsem formuloval v tomto článku, je přesvědčit ty, kteří stále ještě zastávají Ginzburgovy a Bertolottiho názory, aby

přijali skutečnost, že historické nebo symbolické vztahy či souvislosti mezi evropskou zoomorfní rituální kulturou (a lidovou kulturou obecněji) a šamanismem (ať už „eurasijským“ či nikoliv) jsou nejen spekulativní ale také, a to navzdory mnoha a často nápadným formálním podobnostem, velmi nepravděpodobné“ (Testa 2017, 21).

Přestože v současnosti v Evropě nenacházíme komplex, který by bylo možné označit jako kult medvěda, existuje řada indicií, že zde v minulosti existoval. Jeho podoba však byla ještě před nástupem křesťanství ovlivněna zemědělskou orientací evropských kultur.

Na obrázku 4 jsou zachycena místa výskytu uctívání medvěda v Evropě, Asii a Severní Americe. Červeně označené jsou skupiny, které sdílejí eurasijsko-americký typ uctívání medvěda (podle Vasileva). Žlutě označená jsou etnika, která pravděpodobně patří také k tomuto typu, ale nemáme pro ně dostatek informací. Černě vyznačené jsou potom skupiny, které vykazují specifický vztah k medvědu, ale odlišný od eurasijsko-amerického typu uctívání. Nemusí se s ním však vylučovat. Příkladem jsou např. některé kultury Velkých plání. Úcta k medvědu je zde vysoká, proto byl výrazně omezen jeho lov a tím se nemohl rozvinout výraznější rituální komplex, který známe z jiných oblastí. Základní prvek je však stejný. Je jím úcta ke specificky chápanému (často jako předek) zvířeti. Zatímco v některých oblastech vedla k omezení lovu, v jiných se stala základem složitých obřadních dějství.

Obrázky 5 a 6 ukazují vybrané prvky spojené s uctíváním medvěda. První tři (v tabulce označené 2. použití příbuzenských termínů, 21. ritualizovaná příprava a konzumace medvědího masa, 23. ritualizované nakládání s ostatky medvěda) patří k důležitým aspektům eurasijsko-amerického typu. Jejich výskyt tedy naznačuje příbuznost různých tradic uctívání medvěda. Další tři (v tabulce označené jako 7. použití řemenu nebo smyčky na šiji medvěda při vytahování z brlohu, 8. ritualizované stahování medvědí kůže, které je často interpretováno jako svlékání z kožichu, 31. existence periodického medvědího obřadu) prvky jsou spíše specifické pro některé regionální tradice. Zatímco ritualizované stahování z kožešiny je rozšířené, jeho spojování s pomocí se svlékáním z kožichu je už poměrně specifické. Nalézáme ho např. u Mansů, Nivchů, ale zřejmě také Navahů. Zajímavý je také vývoj chápání smyčky na krku medvěda těsně po jeho usmrcení v brlohu. V některých případech se jedná o praktickou pomůcku pro manipulaci s těžkým zvířetem (např. Evenkové), ale v jiných oblastech už jde spíše o symbolickou záležitost (např. Mansové, nebo použití *tipi-skakan* u Východních Creeů). Existence periodického obřadu spojeného s uctíváním medvěda je zazname-

nána jen řídce. Ale důvodem samozřejmě mohou být neúplné informace. Např. u Chantů a Mansů byl sice takový obřad zaznamenán, ale spíše jako vzpomínka na doby dávno minulé. Přestože se ještě v současnosti provádí medvědí svátky neperiodické, periodickou formu už v terénu zřejmě nenalezneme. O něco později vymizela periodická podoba medvědího svátku u amurských národů, kde však byla dobře zdokumentována. Pozoruhodný byl výskyt periodického obřadu spojeného s medvědem u Munsee-Mahicanů na východě USA. V této souvislosti je zajímavá určitá podobnost v detailu. Jak Mansové, tak Munsee-Mahicanové přizpůsobovali počátek obřadu fázím měsíce. V Severní Americe může periodický svátek Munsee-Mahicanů působit poněkud osaměle, ale není vyloučeno, že periodický obřad takového typu mohl existovat také u dalších skupin původního obyvatelstva Severní Ameriky. Nabízí se např. některé skupiny Severozápadního pobřeží, u kterých byla slavnost spojená s úlovkem prvního medvěda v sezóně (např. Kwakiutlové). To by jako určitou formu periodičnosti bylo možné chápat.

Závěr

Závěrem můžeme shrnout naše tvrzení. Předpokládáme, že jak původní evropská náboženství (ale velice pravděpodobně i křesťanské náboženské směry), tak současná náboženství původních obyvatel Sibíře a Severní Ameriky vznikla z paleolitických náboženských představ kultur, které zahrnovaly potomky svrchně paleolitických obyvatel Sibíře (např. Mal'ta), ale také Evropy (např. Sungir, Dolní Věstonice). Je možné předpokládat, že v místech s odlišným socio-ekonomickým vývojem došlo k výrazným změnám, zatímco v prostředí podobného charakteru byly tyto změny výrazně pomalejší a došlo k částečné konzervaci těchto představ. Určitým důkazem může být příklad Severní Ameriky. Nositelé jednoho náboženství (nebo několika velice podobných) se oddělili od sibiřského obyvatelstva a osídlili Ameriku. Protože se jejich společnost nacházela v podobném přírodním i sociokulturním prostředí (převážně lovecko-sběračská společnost mírného a subarktického pásu), náboženské představy se za tisíce let bez výrazného kontaktu se zdrojovou populací změnily relativně málo (např. podoba uctívání medvěda u Naskapiů a Ketů). Proto byla řada badatelů udivena takovou mírou podobnosti mezi Sibíří a Severní Amerikou. Stejně dlouhý vývoj zřejmě proběhl také v Evropě a dalších oblastech Asie, kde ovšem došlo k významné transformaci původních idejí. Přesto jsme přesvědčeni, že je můžeme dodnes v evropském náboženství a kultuře identifikovat. Důvodem určitého přehlížení těchto podobností může být náš metodologický eurocentrismus, ve kterém často automaticky předpokládáme prevažou-

jící vliv evropských idejí na okolní svět. Tím máme na mysli např. převažující vysvětlení náboženských prvků podobných křesťanským misionářskou činností (tím ale nechceme popírat velký vliv misionářů).

Genetická data posledních let nám ukazují, že mladopaleolitíci lovci na rozsáhlých územích byli v určitém stupni příbuzní. Jak na Sibiři, tak v Evropě byla nejčastější matrilineární (mitochondriální) haploskupinou U a její podskupiny (např. Mal'ta, Sungir, Kostěnki, Věstonice). Nejčastější patrilineární haploskupinou potom C a její podskupiny (Sikora 2017). U sibiřského nálezu (Mal'ta) se jedná dokonce o Y-DNA haploskupinu R. Genetici odhalili nejen příbuznost těchto paleolitických skupin s evropským mladším paleolitem, ale také s předky současných původních obyvatel Ameriky, kde se dosud Y-DNA HG C vyskytuje a snad zde můžeme

zaznamenat také aborigenní výskyt variant Y-DNA HG R (Balter 2013). Pokud tedy v Evropě nacházíme pozůstatky kulturních prvků, které jsou dobře známé z tzv. boreální (cirkumboreální) kultury, je velice pravděpodobné, že pocházejí ze společného zdroje těchto jevů. Tento zdroj může být ještě starší než svrchně paleolitické kultury (cca 25-30 000 let), protože v době jejich rozkvětu už byly tyto prvky rozšířeny na rozsáhlém území Evropy a Asie. K migracím, které tomu předcházely, byl jistě třeba dostatek času. Kult medvěda tak zřejmě tvořil důležitou součást náboženských představ příslušníků těchto paleolitických kultur. Existence řady podobných aspektů uctívání medvěda v severní Asii a Americe tedy odrážejí příbuzenské vazby, které však nespojují pouze tyto oblasti, ale vedou zřejmě až do Evropy.

Benka	1. Medvěd jako předek	2. příbuzenské termíny	3. opisný jazyk	4. jméno má příd. lovem	5. přehlasování východu	6. promluvy k medvědu	7. řemen na šíji	7a. Tělo medvěda bji větéviam i	8. rituálové přehození	9. kůžez nosu	10. rituálové cestě	11. vltání v osadě	12. vztah k hlvě	13. medvědí písně	14. okřování	15. pohřben medvěda	16. ožtění	17. medvědí oslava
Chantové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Nensové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Nesové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Medeři		A	A															
Udmurtové		A	A															
Z. Sámové		A					A		A	A	A		A				A	
Narelové			A							A								A
Finové		A								A								A
Nojymši																		
Julagirové		A																
E. Evenkové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
V. Evenkové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Evenkové	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Evenové						A												
Nichové	A	A	A			A	A		A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Oročané		A	A	A		A	A		A	A					A			
S. Jakutové	A	A	A		A	A	A		A	A								A
Dojganové						A												
S. Altajci																		
Tubaléri		A	A								A		A					
Cekhandi		A				A							A					
J. Altajci	A	A	A										A					
Tuvinci																		
Chakasové		A	A			A		A	A		A		A					A
Sorci	A	A	A		A	A		A	A				A	A				
Butatě	A	A	A		A	A	A											A
Asie																		
Bakymáci													A				A	A
Alpové	A	A				A				A						A		A
Čukčové										A			A	A		A		
Nojaci																	A	
Nojalon			A										A	A				
Kučin			A	A														
Hare a Slavcy																		
Carier																		
Navaho			A			A			A									
Tingit	A												A					
Kvakiut						A			A		A					A		A
Nootka									A				A	A		A		A
Munsee-Malican		A				A			A		A			A				A
Malicte						A												
St. Francis Atensali			A			A												
Renolosoťové		A				A												
Mimac																		
Menominee		A																
Ojibva		A				A												
Montagnais-Asiakpi			A	A		A	A						A	A	A			A
Cree		A	A	A		A	A			A			A	A	A	A	A	A
Blackfoot																		
Cherokee																		
Deloita																		
Jalota																		
Nojusa																		
Medu																		
Evropa	A	A	A										A					

Obrazek 7: Srovnávací tabulka prvků uctívání medvěda (Alekseenko 1967, Dyrenkova 1930, Hallowell 1926, Rockwell 1991, Satlaev 1971, Schlesier 1993, Sokolova 2002, Vasilev 1948, vlastní výzkum)

Etika	19. falické pantomi	20. omluvné chování	21. příprava a požití masa	21a. Eat all hostina	22. rituáliz. zápas s medvědem	23. rituálizované nakládání s lebkou a ostatky	24. medvědí přísaha	25. věštění	26. specifické chování žen k medvědu	27. požití oříšků	28. napodobování křikavců	29. požití zvláštního východu	30. vyražení zubů	31. existence periodického svátku	32. použití šermné nebo šermové barvy	33. medvěd spojován se šamanismem	34. vztah s iniciací
Chantové	A	A	A		A	A	A	A				A					
Manové	A	A	A		A	A	A	A				A					
Ketové		A	A			A	A	A		A							A
Medaři																	
Udmurtové		A															
Z. Sámové			A	A		A		A	A			A					
Karellové		A	A			A											
Finové		A	A			A		A									
Kolymští																	
Jukagrové		A				A											
Z. Evenkové		A	A		A	A	A		A	A	A	A					A
V. Evenkové		A	A		A	A	A		A	A	A	A					A
Evenkové		A	A		A	A	A		A	A	A	A					A
Evenové		A	A	A		A											
Niichové		A	A			A			A		A?	A		A			
Oročane			A			A			A			A					
S. Jakutové	A	A	A			A	A		A		A						
Dolganové	A																
S. Altajci						A											
Tubalci						A							A				
Celchanci		A				A											
J. Altajci						A											
Tuvinci																	
Chakasové		A				A				A			A				
Šoci	A	A	A			A				A							
Burjaty		A				A	A		A								A
Asie																	
Esymáci			A	A													
Alinové		A	A	A		A						A			A		
Čukčové																	
Kerjaci		A															
Kajukci						A											A
Kutšin																	
Hare a Slavey																	
Carrier																	A
Návhové			A			A											
Tingit		A															A
Kwekkut			A														
Nootka			A														
Munsee-Mahican			A	A		A									A		
Malecite		A	A			A											
St. Francis Aberaki		A				A											
Penobscotové			A														
Micmac			A			A			A				A				
Menominee		A				A											
Ojibwa		A				A											
Montagnais-Naskapi		A	A	A		A			A						A		A
Cree		A	A	A		A			A								
Blackfoot																	
Cherokee																	
Dalota																	A
Lalota																	
Tolius																	
Maidu																	
Evropa						A									A		A

Obrázek 7: Srovnávací tabulka prvků uctívání medvěda (Alekseenko 1967, Dyrenkova 1930, Hallowell 1926, Rockwell 1991, Satlaev 1971, Schlesier 1993, Sokolova 2002, Vasilev 1948, vlastní výzkum)

REFERENCE

Alekseenko, E. Alekseenko, Evgenija A. A. 1968. "The Cult of Bear among Ket". In *Popular Beliefs and Folklore Tradition in Siberia*, edited by V. Diószegi. Budapest.

Alekseenko, E. A. Alekseenko, Evgenija A. 1967. *Kety*. Leningrad.

Averkieva, J. P. 1981. „O kultě medvěda u indějců Severní Ameriky“. In *Tradicionnye kultury Severnoj Sibiri i Severnoj Ameriky*. Moskva: Nauka.

Balter, Michael. 2013. "Ancient DNA Links Native Americans With Europe". *Science*. 342 (6157), 409–410.

Berezkin, Yuri E. 2012. "Seven Brothers and the Cosmic Hunt: European Sky in the Past". In *Universum i Uudistades Paar Sammukest XXVI. Eesti Kirjandusmuuseumi Aastaraamat.artu: Eesti kirjandusmuuseum*, edited by Kronberg, Kõiva and Kuperjanov, 31–69.

Berezkin, Yuri E. "Cosmic Hunt: Variants of Siberian-North American Myth". In *Folklore: Electronic Journal of Folklore*. 31 (31), 2005, pps. 79–100.

Dmitrieva, T. N. 2013. „O vazožnosti vyjavlenia obščih čert počitania medvěda u obskich ugroch i narodoch Dalnego Vostoka“. In *Cikličnost: dinamika kultury a sochraněnie tradicii*. Elektronnaia biblioteka Muzeja antropologii i etnografii im. Petra Velikogo (Kunstkamera). RAN <http://www.kunstkamera.ru/lib/rubrikator/-02/978-5-88431-224-1/> MAE RAN.

Dyrenkova, Natalya. P. 1930. *Bear worship among Turkish tribes of Siberia*. International Congress of Americanists.

- Feest, Ch. F. 2000. *The cultures of native north americans*. Könemann.
- Hallowell, I. A. Alfred I. 1926. “Bear ceremonialism in the northern hemisphere”. *American Anthropologist*, Vol. 28.
- Hultkranz, Ake. 1999. *Domorodá náboženství Severní Ameriky, Síla vize a plodnosti*. Prostor.
- Martin, Calvin. 1978. *Keepers of the game, indian-animal relationships and the fur trade*. University of California Press. London.
- Pastoureau, Michel. 2011. *Medvěd. Dějiny padlého krále*. Praha:Argo.
- Rockwell, David. 1991. *Giving Voice to Bear, North American Indian Myths, Rituals, and Images of the Bear*. Lanham: Roberts Rinehart Publishers.
- Satlaev, F. A. 1971. „Koča-kan: starinnyj obrjad isprašivania plodorodia u kumandincev“. *Sbornik MAE AN SSSR*. Leningrad, pp. 130–141.
- Schlesier, Karl K. H. 1993. *The wolves of heaven, Cheyenne Shamanism, Ceremonies, and Prehistoric Origins*. University of Oklahoma Press : Norman and London.
- Sikora, Martin et al. 2017. “Ancient genomes show social and reproductive behavior of early Upper Paleolithic foragers”. *Science* 10.1126/science.aao1807.
- Sokolova, Z. P. 1972. *Kult životných v religiach*. Moskva.
- Sokolova, Z. P. 2002. „Kult medveda I medvezij prazdnik v mirovozzrenii I culture narodov Sibiri“. *Etnografičeskoje Obozrenie*, č. 1.
- Testa, Alessandro. 2017. “Ritual Zoomorphism in Medieval and Modern European Folklore: Some Sceptical Remarks on a Possible Connection with a Hypothetical Eurasian Shamanism”. *Religio: Revue pro religionistiku*, n. 25 (1), 3–24.
- Vasilev, V. I. 1948. „Medvěžij prazdnik“. *Sovětskaja Etnografija*, č. 4.